

B OEKEN

[B] EEN PARADOXALE KATHOLIEK. WIEL KUSTERS' BIOGRAFIE VAN KEES FENS

Kees Fens (1929-2008) heeft mijn hele literaire leven begeleid, als stimulerende kracht op de achtergrond wel te verstaan. Op mijn zeventiende heb ik hem – als schrijver – leren kennen via *Merlyn* (1962-1966), het tijdschrift dat een hele generatie neerlandici, critici en, grotendeels indirect, “gewone” literatuurliehebbers heeft genezen van het hardnekkige vooroordeel dat het in literatuur primair aankomt op meningen en opvattingen, op karakter en levensbeschouwing van de auteur. Hoewel, en dat is tekenend voor de malaise van de huidige neerlandistiek, dat vooroordeel tegenwoordig in alle treurige naïviteit zelfs in de universitaire wereld zijn comeback viert.

De schrijvende redactie van *Merlyn* – behalve Fens ging het om H.U. Jessurun d'Oliveira en J.J. Oversteegen – leerde ons lezen, woord voor woord, zin voor zin. En niet in de vorm van theorieën of richtlijnen, maar op de enige juiste, altijd spannende want onzekere en controleerbare manier: door het voor te doen, uiteraard vooral bij werk dat zich bij eerste lezing niet meteen gewonnen geeft. Zo gebeurde het dat ik Fens' minutieuze analyse van *De avonden* van G.K. van het Reve las nog voor ik dat boek zelf las. Dat laatste viel

vervolgens enorm tegen, het boek haalde het wat mij betreft niet bij de analyse.

Van het literair-historische belang van *Merlyn* had ik destijds, als puber, geen notie. In zijn voorbeeldige biografie van Fens maakt Wiel Kusters duidelijk hoe groot de noodzaak was van een aanpak primair gericht op de vorm van het werk in plaats van op de “vent” erachter, zoals gepropageerd door het invloedrijke tijdschrift *Forum* van Menno ter Braak en E. du Perron. Fens schreef zijn eerste kritieken in 1954 in *De Linie*, het jezuïetenblad waaraan hij na zijn gymnasiumtijd, vanaf 1948, als redactiesecretaris verbonden was. *De Linie* – voorloper van de progressief-katholieke *Nieuwe Linie* – was dogmatisch en rabiaat van toon, en legde kunst en literatuur allereerst langs een aartsconservatieve morele meetlat, waar de jonge Fens, die in zijn vrije tijd MO-Nederlands studeerde, het in toenemende mate moeilijk mee kreeg. *Merlyn* moet daarom ook voor hemzelf een belangwekkende hygiënische operatie zijn geweest.

Wel bleef Fens zijn leven lang katholiek, zij het op paradoxale wijze. Meer dan in theologische aspecten van het geloof was hij geïnteresseerd in liturgische, rituele en esthetische aspecten. Aan bekende katholieke politici als Van Agt en Steenkamp had hij een uitgesproken hekel. Typisch katholiek vond hij niet alleen luiheid en onbetrouwbaarheid maar

vooral, bij Van Agt, de vanzelfsprekende onderdanigheid aan het boven hem gestelde gezag in combinatie met morele meedogenloosheid jegens anderen zodra dat gezag het groene licht tot een inquisitoriaal optreden had gegeven. Niet verwonderlijk daarom dat Fens zijn leven lang PvdA gestemd heeft, vooral ook vanwege de toen nog op sociale rechtvaardigheid gerichte politiek van de Nederlandse sociaaldemocraten.

Maar Fens was wel blijvend gefascineerd door kerken en kloosters. Op zijn reizen bezocht hij ze trouw en raakte hij telkens opnieuw in de ban van de “grandioze” gesloten vorm van geloof, architectuur, kunst, muziek en (Latijnse) liturgie, al gaf hij toe dat hij het als kloosterling nog geen halve dag zou uithouden. Op de vraag *wat* hij nu eigenlijk nog geloofde, reageerde hij meestal met ontwijkende paradoxen, bij hem was het altijd “misschien” en “bijna”, zekerheden stond hij zichzelf niet toe, zelfs niet waar het bestaen van God betrof. Concreter dan diens onverwoordbare manifestatie in de kerkelijke stilte en het door de kerkramen naar binnen vallende licht werd het nooit. Daarom verbaasde het me niet dat Fens tijdens een langdurig gesprek dat wij, als redactie van *Raster*, in 1993 met hem hadden (na te lezen in de geheel aan hem gewijde aflevering 64) van harte instemde met de opmerking van een van ons dat de katholieke

gebouwen eigenlijk de laatste gelovigen zijn.

Dat Fens al vroeg afstand had genomen van elke kortzichtige vooringenomenheid blijkt uit zijn bewondering voor auteurs die in hun werk geen spaan heel lieten van het katholicisme of het christendom in het algemeen, zoals Jan Wolkers en Hugo Claus. Van hen bewonderde hij de bevrijdende aardsheid en de literaire scherpzinnigheid waarmee ze de donkere kanten van het geloof en een daarop gebaseerde opvoeding verbeeldden. Wolkers, zo blijkt uit het boek van Kusters, is zelfs in zekere zin door Fens ontdekt. Diens eerste verhalenbundel, *Serpentina's petticoat* (1961), was aanvankelijk in een kleine, door nagenoeg niemand waargenomen oplage verschenen. Tot Fens er in de krant lovend over schreef en vervolgens in *Merlyn* overtuigend demonstreerde hoe goed die verhalen in elkaar zaten.

Van al te autobiografische, uit het leven gegrepen literatuur moest hij niets hebben, auteurs moesten daar in taal en vormgeving bovenuit stijgen. Bij de presentatie van het boek van Kusters werd een nu bij vlagen hilarisch tv-gesprek vertoond dat Fens halverwege de jaren zestig met een bedeesde Wolkers voerde over deze aspecten van zijn werk, hilarisch vooral omdat Wolkers met zijn stuntelig ontwapenende reacties precies het tegendeel beweert

Kees Fens (1929-2008) bij zijn inauguratie in 1994 als bijzonder hoogleraar aan de Katholieke Universiteit Nijmegen (nu Radboud Universiteit), Foto Filip Franssen.

van wat Fens in zijn vragen suggereert: alles in zijn verhalen kwam uit de realiteit, het was allemaal gebaseerd op aantekeningen die Wolkers vlijtig maakte tijdens wandelingen door de duinen of bezoeken aan zijn geboorteplaats Oegstgeest. Toch ontstond er tussen Fens en de schrijver een zekere vriendschap, wat de criticus trouwens niet verhinderde latere boeken als *De kus* en *De walgvoegel* tot de grond toe af te breken.

De titel van het boek van Wiel Kusters, afkomstig van Fens zelf, luidt *Mijn versnipperd bestaan*. Die titel is treffend. Hij geeft aan dat Fens niet iemand was die zich de psychologische weelde kon veroorloven zich op een paar thema's of grote boeken te concentreren – als puntje bij paaltje komt, heeft hij zelfs niet één boek geschreven – maar iemand die, rusteloos en in alles tussen hemel en aarde geïnteresseerd, van het ene onderwerp naar het andere fladderde, lichtvoetig en vaak humoristisch als Simon Carmiggelt en Annie M.G. Schmidt, twee andere Amsterdammers uit de literaire subcultuur

van de column respectievelijk het kinderboek voor wie hij graag een lans brak. Maar treffend is die titel ook vanwege de met “versnipperd” verbonden gedachte aan papier, aan krantenpapier, aan de eindeloze hoeveelheden krantenstukken en -stukjes waarin zijn werk uiteenvalt.

Want vrijwel alles wat Fens schreef, was bedoeld voor de krant. Het meest legendarisch zijn de “maandagstukken” in *de Volkskrant* en de columns onder het pseudoniem A.L. Boom in *De Tijd*. Ze tonen Fens als essayist en prozaïst op de korte baan, wat hij vanaf zijn afscheid als criticus van *de Volkskrant* (in 1977) steeds meer werd. Zijn productie was buitensporig. Gedurende vele jaren schreef hij, naast zijn leraar-, respectievelijk hoogleraarschap (in Nijmegen), drie of zelfs vier stukken per week. Zijn Boom-stukken zijn luchtige filosofische mijmeringen over esthetische en vooral ook alledaagse onderwerpen, over de aard van maanden en dagen, over Amsterdamse straten en buurten, over geuren en kleuren, over reizen, wandelen, kijken, luisteren, lezen, spreken.

Gedurende twintig jaar schreef hij elke zondagmiddag in een uur of vier een “maandagstuk”, een essay van 2.200 woorden over poëzie, klassieke auteurs, biografieën, Engelse literatuur, cultuur- en vooral godsdiensthistorische onderwerpen, meestal naar aanleiding van recentelijk verschenen boeken. Hij was zich zeer bewust van de eeuwenoude tradities die in razendsnel tempo bezig waren te verdwijnen; in zijn eentje bood hij in de krant tegenwicht aan zowat alle geesteswetenschappelijke faculteiten die dat zonder slag of stoot leken te accepteren. Hoewel hij meer dan veertig boeken publiceerde, is slechts een uiterst klein deel van al die krantenstukken in boekvorm verschenen. De boeiende en zeer leesbare biografie van Wiel Kusters is een welverdiend eerbetoon aan de grote criticus en essayist die Kees Fens was.

CYRILLE OFFERMANS

WIEL KUSTERS, *Mijn versnipperd bestaan. Het leven van Kees Fens 1929-2008*, Athenaeum – Polak & Van Gennep, Amsterdam, 2014, 600 p.

Meer over Kees Fens via: www.onserfdeel.be/keesfens.